

11. Kaupunginarkisto

Yleiskatsaus

Vuosi 1970 oli merkkivuosi kaupunginarkiston vaiheissa, sillä silloin oli kulunut neljännesvuosisata siitä, kun kaupunginarkisto aloitti toimintansa. Muodollisena syynä kaupunginarkiston perustamiseen oli v. 1939 säädetty arkistolaki toimeenpanoasetuksineen, joka velvoittaa valtion, kirkon ja kuntien viranomaisia hoitamaan asiakirjansa. Jo aikaisemmin oli 1920- ja 1930-luvuilla Helsingissä esiintynyt järjestetyn arkistohoidon tarvetta, mutta silloin tehdyt aloitteet kaupunginarkiston perustamiseksi eivät olleet johtaneet tuloksiin. Helsingin kaupunginarkistoa ei kuitenkaan perustettu välittömästi arkistolain julkaisemisen jälkeen, koska puhjennut sota aiheutti lykkäyksen lain toimeenpanossa. Vuonna 1942 kaupunginhallitus asetti komitean laatimaan ehdotusta niistä toimenpiteistä, joita arkistolaki edellytti kunnilta. Komitean esitys joutui ratkaisuvaiheeseen v:n 1944 lopulla, jolloin seuraavana vuonna toimeenpantavaksi suunniteltu ns. esikaupunki- eli alueliitos joudutti arkistokysymyksenkin ratkaisua. Kaupunginhallitus perusti 16.11.1944 v:n 1945 alusta lukien vt. kaupunginarkistonhoitajan viran Helsingin arkistotoimen johtamista varten. Varsinainen toiminta alkoi helmikuussa 1945 ja 13.6.1945 kaupunginvaltuusto hyväksyi kaupunginarkiston johtosäännön ja kaupunginarkiston toiminta vakinaistettiin.

Kaupunginarkiston toiminta alkoi ulkoisesti perin vaatimattomissa puitteissa. Sen henkilökunnan vahvuus oli ensimmäisen toimintavuoden päättyessä kaikkiaan kolme henkilöä ja sen toimitilat sijaitsivat Sofiankatu 3:n pohjakerroksessa, missä sen käytävissä oli kolme toimistohuonetta ja hiukan varastotilaa. Poliisilaitoksen käytössä olevan talon Sofiankatu 4:n kellareista saatiin kuitenkin pian lisää varastotilaa. Vuonna 1952 kaupunginarkisto siirrettiin Ruotsalaisen kauppakorkeakoulun taloon Runeberginkatu 10:een, missä arkisto sijaitsi aina vuoteen 1965 saakka. Varastotiloja jouduttiin hankkimaan eri puolilta kaupunkia, mm. Tempeliahaukion väestönsuoja oli usean vuoden ajan kaupunginarkiston käytössä. Ennen kaupunginarkiston muuttoa sen nykyisiin toimitiloihin kaupunginarkiston hallussa olevat asiakirjat olivat hajasijoitettuna neljään eri paikkaan. Kallion virastotalon valmistuttua v. 1965 kaupunginarkisto sai sieltä sille vartavasten suunnitellut, tarkoituksenmukaiset toimisto- ja varastotilat. Tämä merkitsi toisaalta aikaisemman hajasijoituksen päättymistä, toisaalta arkistohallinnon yhtenäistämistä. Lisäksi se teki mahdolliseksi työvoiman tarkoituksenmukaisen käytön ja erikoistumisen arkistoalan eri sektoreille.

Kaupunginarkiston toiminnassa kuluneen neljännesvuosisadan aikana on havaittavissa kaksi vaihetta. Ensimmäisen vaiheen aikana toiminta keskittyi vanhimpien ja jo lakkau-

tettujen virastojen ja laitosten asiakirjain keräämiseen ja tallettamiseen sekä kaikkein huonoimpien »suojien» poistamiseen arkistokäytöstä. Toisen vaiheen aikana oli päätehtävänä kaupungin eri elinten asiakirjojen inventointi, järjestäminen ja luettelointi sekä vastuunalaisten arkistonhoitajien kouluttaminen virastoihin ja laitoksiin. Ensimmäinen tavoite on pääpiirteissään saavutettu, toinen jatkuu edelleen, sillä kaupungin asiakirjamäärän laajuushan lähentelee 50 000 hyllyeli juoksumetriä ja kasvaa edelleen nopeasti. Tulevaisuus sisältää paperitulvan supistamisen jo alkuvaiheessa, asiakirjatietojen tallentamisen myös eri teknisiä tiedontallentamismenetelmiä kuten magneettinauhoja ja mikrofilmejä käyttäen, dokumentaation tehostamisen jne. Nämä kysymykset tulevat olemaan etualalla jo lähivuosina.

Juhlavuotensa kunniaksi kaupunginarkisto järjesti yhdessä Helsinki-päivän ohjelma-komitean kanssa arkistonäyttelyn »Menneen Helsingin päiviä — Helsingfors i svunna dagar» Kluuvin galleriaan 12—28.6. Näyttelyn tarkoituksena oli esittää »ihmisten Helsingiä» kaupunginarkistossa olevien asiakirjojen, karttojen ja piirustusten samoin kuin valokuvienkin valossa. Näyttely oli ensimmäinen kaupunginarkiston järjestämä, ja se sai osakseen melkoista huomiota yleisön taholta. Näyttely järjestettiin lähes kokonaan kaupunginarkiston omalla työvoimalla, mikä vuoksi kustannukset olivat poikkeuksellisen alhaiset.

25-vuotisnäyttelyn yhteydessä laadittiin myös kaupunginarkiston toimintaa koskeva esite, joka oli tarkoitettu jaettavaksi paitsi näyttelyssä kävijöille myös kaupungin virastoille ja laitoksille, arkistoasiiantuntijoille ja historian tutkijoille. Sen tarkoituksena oli selostaa kaupunginarkistoa ja sen toimintakenttää, mutta samalla myös korostaa arkistotoimen osuutta kaupungin hallinnossa sekä hyvin hoidetun arkiston merkitystä tiedustustoimen edistäjänä. Esitteen ruotsinkielistä laitosta jaettiin myös Pohjoismaihin,

missä se asiantuntijapiireissä ja ammattilehdistössä sai osakseen melkoista huomiota.

Vuoden 1970 aikana tärkeimpiä arkistohallinnollisia kysymyksiä oli kaupunginarkiston johtosäännön uusimiskysymys. Viime vuosien kuluessa kaupunginarkiston toiminta on yhä enenevässä määrässä suuntautunut palvelemaan nykyaikaista kunnallishallintoa. Nykyisin, jolloin hallinnon tehostaminen sekä informaatiotarpeen tyydyttäminen ovat voimakkaasti etualalla, kaupunginarkiston johtosääntö ei enää vastaa ajan vaatimuksia. Tästä syystä kaupunginarkisto teki kertomusvuoden kuluessa aloitteen johtosääntönsä uusimiseksi. Siinä mm. ehdotetaan vahvistettavaksi jo tapahtunut sisäinen työnjako. Samalla ehdotetaan sellaisia muutoksia johtavien virkojen pätevyysvaatimuksiin, että ne helpottavat tulevaisuudessa kaupunginarkiston henkilötäydennystä ja samalla lisäävät kaupunginarkiston omia koulutusmahdollisuuksia. Myös virkanimikkeiden uusiminen tehtäviä ja koulutusta paremmin vastaaviksi on välttämätöntä.

Kertomusvuonna saatiin loppuun jo v. 1968 aloitettu tutkimus kaupungin asiakirjain varmuusmikrofilmauksesta eli asiakirjain valokuvaamisesta filminauhalle niiden sisällön säilymistä varmistamiseksi. Virastoilta ja laitoksilta saatujen tietojen perusteella suoritettiin arviointi kaikkein tärkeimpien asiakirjasarjojen laajuudesta sekä suoritettiin summittainen laskelma arkistokuvauksen aiheuttamista kustannuksista. Kaikkein varovaisimpienkin laskelmien mukaan asiakirjain määrä kohosi siinä määrin suureksi — tavallisia asiakirjoja n. 850 hm eli n. 5 600 000 lehteä, kortteja n. 1 600 000 kpl, karttoja ja piirustuksia n. 850 000 kpl — ja arkistokuvauksen aiheuttamat kulut niin huomattaviin summiin, ettei niiden systemaattista arkistokuvausta nykyhetkellä voida ajatellakaan. Kun mikrofilmaus on vielä voimakkaan kehityksen alainen ja kun ns. käyttöfilmaus on yleistyvässä virastoissa ja laitoksissa, kaupunginarkisto katsoi parhaaksi jäädä seuraamaan

alan kehitystä kehoittaen kuitenkin virastoja ja laitoksia suorituttamaan kaikkein keskeisimpien asiakirjojensa varmuuskuvausta mahdollisuuksiensa puitteissa. Mikrofilmien käyttö asiakirjan asemesta tulee lähiaikoina saamaan laajenevaa käyttöä etenkin teknisillä aloilla ja tässä yhteydessä on mahdollista saada varmuusfilmejäkin tuntuvasti pienemmin kustannuksin. Mainittakoon, ettei tietävästi missään kaupungissa Pohjoismaissa vielä ole laadittu asiakirjain systemaattista varmuuskuvaussuunnitelmaa. Tukholman kaupunginarkisto, joka sai tehtäväkseen selvittää varmuuskuvaustarpeen laajuuden Tukholmassa, on ehdottanut komitean asettamista asiaa harkitsemaan samoin kuin kaupungin oman mikrofilmauskeskuksen perustamista.

Niinkuin kaupunginarkiston edellisen vuoden toimintakertomuksesta ilmenee, kaupunginarkisto ryhtyi jo v. 1968 toimenpiteisiin asiakirjain säilyttämisajankohtaan koskevan, valtuustolle tehtävän esityksen laatimiseksi. Sen tarkoituksena on helpottaa tarpeettomiksi katsottujen asiakirjain hävittämistä. Esitys toimitettiin kaupunginhallitukselle, joka pyysi siitä lausuntoa valtionarkistolta. Viimeksi mainitun lausunto saatiin kuitenkin vasta vuoden lopussa, joten asiaa koskevan lopullisen esityksen tekeminen valtuustolle siirtyi seuraavaan vuoteen.

Edellisenä vuonna alullepantua toimintaa virastojen ja laitosten arkistojen kuntoon saattamiseksi jatkettiin kiertävien arkistojärjestäjien avulla. He suorittivat eräiden laitosten asiakirjojen inventoinnin ja luetteloinnin. Kaupunginarkiston henkilökunnan pienuuden takia oli kuitenkin pakko käyttää heitä myös kaupunginarkiston juokseviin tehtäviin, vuosilomasijaisiksi jne., mikä tietenkin vaikutti haitallisesti heidän varsinaisiin tehtäviinsä.

Suurena huolen aiheena kertomusvuoden aikana oli kaupunginarkiston maanalaisiin arkistotiloihin tunkeutuva vesi. Jo aikaisempina vuosina oli havaittu vettä tunkeutuvan

kellariarkiston käytävän katosta, mistä asiasta huomautettiin virastotalon isännöitsijälle. Keväällä 1970 lumen sulaessa vedentulo lisääntyi. Vettä tunkeutui paitsi käytävälle myös arkistosuojien puolelle, ja se vaurioitti ensimmäisen arkistosuojan kattoa ja sähkökäyttöistä taajahyllystöä. Kaupunginarkisto kääntyi asiassa mm. kiinteistöviraston talosaston ja rakennusviraston puoleen, mutta riittäviä korjauksia ei vielä saatu aikaan, vaan vedentulo jatkui entistäkin vuolaampana uhaten sekä teräksisiä hyllystöjä että itse asiakirjoja, joita toistaiseksi yritettiin suojata muovipeitteillä.

Toiminta kunnallisena keskusarkistoviranomaisena

Virastojen ja laitosten arkistonhoitoon kohdistuva valvonta. Edellisen vuoden tiiviin tarkastustoiminnan jälkeen kaupunginarkistolla oli mahdollisuus suorittaa vain rajoitetussa määrässä tarkastus- ja neuvontakäyntejä eri virastoihin, koska muut juoksevat tehtävät sitoivat sen työvoimaa. Perusteellinen tarkastus suoritettiin rakennustarkastusvirastossa, kun sen arkistoa ryhdyttiin järjestämään, ja samalla laadittiin asiakirjoja varten järjestelykaava. Vastaavanlaiset kaavat laadittiin myös asunnonjakotoimikunnan, maistraatin ja huoltoviraston arkistoille sekä sähkölaitoksen sähköasematoimiston, järjestelytoimiston, käyttöosaston ja -keskuksen, Salmisaaren, Hanasaaren ja Suvilahden voimalaitoksen arkistoille.

Tarkastus- ja ohjaustoimintaan liittyen annettiin virastojen ja laitosten asiakirjoja hoitaville henkilöille opastusta sekä teoreettisessa arkistotietoudessa että käytännöllisessä arkistotyössä (arkistonhoitajat Sirkka Impola ja Orvo Pyykkö) samoin kuin niille toimistokoulun oppilaille, jotka oli määrätty harjoittelemaan kaupunginarkistoon. Kaupungin palveluksessa olevista henkilöistä kaksi harjoitteli kaupunginarkistossa suoritettavaa

arkistokurssia varten ja kaksi perehtyäkseen käytännössä arkistotyöhön. Lisäksi kaksi ulkopuolista henkilöä tutustui kahden viikon aikana kaupunginarkiston työskentelyyn voidakseen suorittaa valtionarkiston 5.5.1969 vahvistaman ns. alemman eli virastojen arkistonhoitajille tarkoitetun arkistotutkinnon, joka edellyttää harjoittelua joko valtionarkistossa, maakunta-arkistoissa, sota-arkistossa tai Helsingin kaupunginarkistossa. Virastoihin ja laitoksiin kohdistuvana toimintana mainittakoon työsopimussuhteisten arkistojärjestäjien Simo Kalkkeen ja Pauli Niskanen työskentely eri virastoissa ja laitoksissa. Ark.järj. Kalke järjesti ja luetteloi suomenkielisen työväenopiston arkiston ja saatuaan sen valmiiksi hän siirtyi suorittamaan vastaavia tehtäviä tietojenkäsittelykeskukseen. Ark.järj. Niskanen inventoi ja luetteloi rakennustarkastusviraston arkiston sekä inventoi palkkalautakunnan asiakirjat. Ts. ark.järj. Juhani Keto osallistui kaupunginkanslian asiakirjain siirtoon Kallion virastotalosta uusittuun kaupungintaloon.

Henkilökunta. Toim.hoit. Aino Soura, joka oli toiminut kaupunginarkiston palveluksessa aina v:sta 1945 lukien, siirtyi eläkkeelle 11.4. Toimistonhoitajaksi hänen jälkeensä valittiin toim.apul. Aili Railio. 1.5. lukien perustettiin 18. pl:n arkistoneuvojan virka edistämään kaupunginarkiston asiakas- ja tutkijapalvelua. Tähän virkaan nimitettiin tp. ark.järj., hum.kand. Mikko Mälikärki, jonka hoitama arkistojärjestäjän 12. pl:n tp.virka vastaavasti lakkautettiin.

Osallistuminen kokouksiin, kursseihin ja virkamatkoihin. Kaup.ark.hoit. Sylvi Möller otti osaa Aulangolla syyskuussa virastopäälliköiden neuvottelupäiviin. Liikearkistoyhdistyksen järjestämille IV liikearkistopäiville osallistuivat kaupunginarkistonhoitaja, arkistojärjestäjät Kalke ja Niskanen sekä ark. aman. Teemu Aalto, joka osallistui myös kaupungin järjestämälle johtamistaidon kurssille. Valtionarkiston järjestämiin arkistonhoitokursseihin ottivat osaa ark.neuv. Mäki-

kärki ja ark.järj. Kalke, joka osallistui lisäksi Konttorirationalisointiyhdistyksen järjestämälle lomaketekniikan kurssille sekä Helsingin seudun kesäyliopiston järjestämälle kurssille »ATK ja sairaalain ATK-sovellutukset».

Kaup.ark.hoit. Möller toimi luennoitsijana valtionarkiston järjestämällä arkistonhoitokursilla, ark.hoit. Sirkka Impola luennoi Suomen Kaupunkiliiton hallinnollisten sihteerien kursseilla Espoossa sekä kaupungin koulutustoimikunnan kunnallishallinnon A- ja B-kursseilla ja aman. Aalto em. liikearkistopäivillä.

Kaupunginhallituksen myöntämän määrärahan turvin kaupunginarkiston aloitteesta järjestettiin virkamatka kaupungin virastoissa toimiville arkistonhoitajille ja arkistojärjestäjille Tukholman arkisto-oloihin tutustumista varten 16—18.11. Matkan kohteina olivat sikäläinen kaupunginarkisto, eräitä kaupungin virasto-arkistoja sekä Ruotsin valtionarkisto. Määräraha myönnettiin 15 henkilölle. Kaupunginarkistosta siihen osallistuivat arkistojärjestäjät Toini Lipponen ja Aili Taskula. Retken johtajina toimivat ark.hoit. Impola ja ark.neuv. Mälikärki.

Toiminta asiakirjavarikkona ja tutkimuslaitoksena

Asiakirjasiirot ja arkiston kasvu. Seuraavat kaupungin virastot ja laitokset siirsivät asiakirjojaan kaupunginarkistoon: ammattioppilaitosten johtokunta, Kampin ammattikoulu, kaupunginkanslia, kaupunkisuunnitteluvirasto, kiinteistöviraston kaupunkimittausosasto, kunnallinen keskusvaalilautakunta, lastentarhain toimisto, leski- ja orpoeläkekassa, nuorisotoimisto, oppisopimustoimisto, palkkalautakunnan toimisto, rakennustarkastusvirasto, ruotsalaisten ja suomalaisten kansakoulujen kansliat, teollisuuslaitosten kanslia, tuberkuloositoimisto, terveydenhoitovirasto, työväenopiston kansakoulu sekä urheilu- ja ulkoiluvirasto. Kaupungin sairaa-

loista ja hoitolaitoksista siirsivät asiakirjojaan Auroran, Kivelän ja Marian sairaalat sekä Piritan toimintansa lopettanut sairaala, tuberkuloositoimisto ja Koskelan sairaskoti. Kaikkiaan kaupunginarkistoon vastaanotettujen asiakirjain määrä kohosi 379 hyllymetriin; näistä oli virastoilta vastaanotettuja asiakirjoja 144 hyllymetriä, sairaaloilta ja hoitolaitoksilta 230 hyllymetriä ja yksityisiltä 5 hyllymetriä. Lisäksi vastaanotettiin 195 rullaa mikrofilmejä, joista suurin osa oli rakennustarkastusviraston asiakirjain varmuusfilmejä, komiteain ja toimikuntien asiakirjoja 12 numeroa, piirustuksia ja karttakopioita sekä muovisia kantanakerttoja yhteensä 215 kpl. Oston kautta saatiin toimittaja V. Petterssonin sanomalehtileikekokoelma, joka koskee Helsingin talohistoriikkejä sekä suullista perimätietoa.

Lahjoituksina vastaanotettiin valtiot.tri Osmo Koskelaiselta helsinkiläisiä koskevaa haastattelutietoa, teollisuusneuvos Olli Ollilalta Helsingin nuorisoorkesterin kannatusyhdistyksen asiakirjoja, Suomen Kaupunkiliiton toimistolta Yrjö Harvian teoksen »Helsingin esikaupunkiliitos» aineistoa ja Helsingfors svenska ungdomsråd -yhdistykseltä sen arkistoa.

Sisäiseen toimintaan kuuluvat asiat. Kertomusvuoden kuluessa virastojen ja laitosten luovuttamat asiakirjat verrattiin lähetelutietoihin, merkittiin kartuntakirjaan ja sijoitettiin paikoilleen. Seuraavien virastojen ja laitosten asiakirjat järjestettiin ja luetteloiittiin: ammattioppilaitosten johtokunta, Herttoniemen ja Herttoniemen-Degerön ruotsinkieliset kansakoulut, Porthaninkadun apukoulu ja työväenopiston kansakoulu, kaupunginkanslia ja -valtuusto sekä Rakennus OY. Unitas. Sairaaloitten arkistoista järjestettiin ja luetteloiittiin seuraavain laitosten arkistot: Hesperian väliaikainen sairaala, Humaliston sairaala, Marian sairaalan väliaikaiset osastot ja lisäsairaalat sekä Oulunkylän kesäpäiväparantola. Maistraatin arkiston järjestelyä ja luettelointia viimeistel-

tiin sekä raastuvanoikeuden asiakirjain järjestely aloitettiin. C. L. Engelin ystävälleen C. Herrlichille osoittamien kirjeiden puhtaaksikirjoitusta jatkettiin n. 50 sivun osalta (ark.järj. Tuula Saksa). Työ kuitenkin keskeytettiin, koska yksityiseltä taholta kirjeiden puhtaaksikirjoitusta kiirehdittiin ja jatkettiin syksyllä 1970 Berliinissä pidettyä Engel-näyttelyä varten. Kaupunginhallituksen painettujen mietintöjen kortittamista jatkettiin (ark.järj. Aili Taskula), mutta juoksevat työt rajoittivat työn joutumista.

Käsikirjaston hankintaluetteloon merkittiin vuoden kuluessa painotuotteita yhteensä 729 (ed. v. 774) nidosta, joista osa ostettiin, osa saatiin lahjoituksina ja osa kaksoiskappaleita vaihtamalla. Lahjoittajia oli yhteensä 40 (47) henkilöä, seuraa, virastoa ja laitosta.

Kirjeenvaihto sekä arkiston ja kirjaston käyttö. Saapuneita kirjeitä merkittiin diaariin 292 (251) ja lähetettyjä 256 (195). Jäljennöksiä, todistuksia ym. oikeiksi todistettuja toimituskirjoja annettiin 94 (76) kpl. Asiakaskäyntejä kaupunginarkistossa oli 823 (574), ulkomaalaisia asiakkaita 8 (3). Tiedustelukäyntejä sekä puhelimitse ym. annettuja selvityksiä oli 335 (250), asiakkaille välitettyjä erilaatuisia jäljennöksiä 659. Tutkijain käyttämien asiakirjajyksiköiden lukumäärä oli 4 387 (876). Virastoille ja laitoksille lainattiin yhteensä 404 (295) asiakirjajyksikköä ja sairaaloille 3 653 (3 387). Sairaala-arkistoista annettiin 914 (876) tiedoksiantoa ja tutkijain käytettäväksi otettiin esille 216 asiakirjaa. Käsikirjastosta lainattiin 893 (660) nidettä ja tiedustelujen johdosta annettiin 53 (37) selvitystä.

Tulot ja menot. Kaupunginarkiston tulot olivat kertomusvuonna kaikkiaan 732 (1 100) mk, josta 694 (1 095) mk oli sairausvakuutus-toimistolta saatuja päiväraha- ja sosiaalivakuutusmaksukorvauksia sekä 38 (5) mk annetuista toimituskirjoista perittyjä lunastusmaksuja. Kaupunginarkiston menot olivat kaikkiaan, tilityserät ja kaupunginarkiston

esitettä varten myönnetyt varat, 3 600 mk,
mukaan luettuina, 590 904 (557 983) mk.
Kaupunginhallitus myönsi vielä eri tarkoi-

tuksiin varatuista käyttövaroistaan kaupun-
ginarkistolle kaluston hankintaan 901 (3 245)
mk.
